

Globalisering och ekonomisk utveckling¹

De senaste decennierna har karakteriserats av ökad integration mellan olika länders ekonomier. Effekterna av denna globalisering har diskuterats intensivt, och stora nya grupper har engagerat sig i frågor om världsfattigdom och rättvisa. Denna essä behandlar globaliseringens olika aspekter och relationerna mellan dessa och inkomstutvecklingen i olika delar av världen. Först presenteras några teoretiska utgångspunkter för globaliseringsdebatten. Därefter diskuteras det internationella handelsmönstrets utveckling och dess samband med inkomstutvecklingen. Vidare berörs betydelsen av realkapitalflöden, finansiella flöden, arbetskraftsmigration och informationsteknologi. Slutligen granskas några förslag som framförts av globaliseringskritikerna.

För tusen år sedan var per capita inkomsterna ungefär desamma i Afrika, Asien och Europa (Maddison 2001, s 28). Så småningom började dock inkomsterna att divergera, och speciellt perioden 1800–1950 karakteriserades av en snabbt ökande dominans för Västeuropa och USA i den globala ekonomin. Under den andra halvan av 1900-talet började denna dominans att avta, och Asien upplevde en dramatisk förbättring av sin relativa position. Afrika såg dock en fortsatt försämring.²

Trots att vissa regioner börjat minska gapet mot de gamla i-länderna, så är inkomstskillnaderna mellan världens regioner fortfarande enorma. År 2000 var genomsnittsinkomsten i Afrika söder om Sahara (räknat med officiella växelkurser) bara 9 procent

av världsgenomsnittet (tabell 1). Korrigerar vi för köpkraft ökar Afrikas per capita inkomst till 23 procent av världsgenomsnittet, men detta är fortfarande endast 6 procent av inkomstnivån i OECD-länderna.

De senaste decennierna har karakteriserats av ökad integration mellan olika länders ekonomier och marknaderna för varor och tjänster, kapital, arbetskraft och teknologi. Effekterna av denna globalisering har diskuterats intensivt, och stora nya grupper har engagerat sig i frågor om världsfattigdom och rättvisa. Detta har förmodligen bidragit till att politikerna blivit mera lyhörda för krav på reformer i den internationella politiken. För att fattigdomen verkligen skall kunna minskas måste dock de reformer som genomförs bygga på en förståelse av de relevanta ekonomiska sambanden. Jag presentera här delar av den forskning som finns på området och kommenterar kort några reformförslag som framförts av glo-

*ARNE BIGSTEN är professor i utvecklings ekonomi vid nationalekonomiska institutionen, Handelshögskolan i Göteborg. Han forskar om inkomstfördelning och fattigdom, tillväxt, industriutveckling, handel, bistånd och ekonomisk politik i u-länderna och har nyligen publicerat boken *Utvecklingens ekonomi och politik*.*

¹ Jag tackar för synpunkter från Johan Adler, Dick Durevall och Anders C Johansson.

² Enligt Melchior (2002) beräkningar har den globala inkomstjämnheten minskat sedan 1968.

Tabell 1 Regionala procentuella andelar av världens befolkning och produktion samt relativa per capita inkomster, 2000

	Befolknings- andel	BNP (löp- ande US\$) andelar	BNP (PPP) andelar	\$-index	PPP-index
Höginkomstländer	14,91	79,15	55,24	531	371
Östra Asien och Stilla- havsområdet	30,63	6,54	17,22	21	56
Europa och Centralasien	7,83	2,99	7,17	38	92
Latinamerika och Karibien	8,51	6,35	8,35	75	98
Mellanöstern och norra Afrika	4,87	2,09	3,48	43	71
Sydasien	22,37	1,90	6,71	8	30
Afrika söder om Sahara	10,88	1,02	2,47	9	23
Världen	100,00	100,00	100,00	100	100

Anm: Fördelningen av världens samlade bruttonationalprodukt är beräknad i dollar och med den officiella växelkursen i kolumn 2, medan beräkningen i kolumn 3 är köpkraftskorrigerad. Kolumnerna 4 och 5 baseras på kolumnerna 2 och 3 och visar index för inkomstnivåerna i de olika regionerna relativt världsgenomsnittet som är satt till 100.

Källa: World Bank (2002b)

baliseringskritikerna.³ Bidrag från ekonomer till debatten efterlystes av Skedinger och Johansson (2002) i *Ekonomisk Debatt* för ett par nummer sedan.

Denna essä behandlar globaliseringens olika aspekter och relationerna mellan dessa och inkomstutvecklingen i olika delar av världen. Fokus är på utvecklingen i Afrika och Asien, eftersom dessa regioner representerar merparten av världens fattiga. Först diskuteras i avsnitt 1 några teoretiska utgångspunkter för globaliseringsdebatten. Avsnitt 2 beskriver inkomst- eller produktionsutvecklingen i världens regioner. I avsnitt 3 diskuteras det internationella handelsmönstrets utveckling och dess samband med inkomstutvecklingen. Avsnitt 4 behandlar betydelsen av realkapitalflöden, medan avsnitt 5 ser på den internationella kapitalmarknaden. Arbetskraftsmigrationen och informationsteknologin berörs kort i avsnitten 6 och 7. I avsnitt 8 diskuteras några av de

förslag som framförts av globaliseringskritikerna, varefter uppsatsen avslutas med några sammanfattande kommentarer.

1. Globaliseringsteori

Det finns många olika förklaringar till internationella inkomstskillnader. En enkel förklaring är att de beror på skillnader i geografiska förutsättningar som klimat och ekologi, men om detta är korrekt är det svårt att förklara varför inkomsterna var tämligen lika tidigare. En mera sofistikerad typ av geografisk förklaring är att geografins betydelse förändrats över tiden. Det skulle innebära att geografin blev betydelsefull först när nya teknologier dök upp. Acemoglu, Johnson och Robinson (2002) noterar emellertid att den stora divergensen skedde i samband med industrialiseringen på 1800-talet, och det är

³ En utförligare diskussion finns i Bigsten (2003).

inte rimligt att tro att klimatet betyder mera för industri än för jordbruk.⁴ Deras förklaring av divergensen är i stället att de länder som är rika idag är de som hade bra institutioner på plats när den industriella revolutionen inträffade, speciellt klart definierade äganderättigheter. De länder som blev rika hade en institutionell struktur som gjorde det möjligt för dem att dra nytta av de nya möjligheterna. De menar att äganderättigheterna inte var så betydelsefulla när huvuddelen av investeringarna gjordes i jordbruket. De nya teknologierna krävde däremot bredare deltagande för att kunna genomföras, och detta krävde i sin tur säkra äganderättigheter. Industrialiseringen krävde investeringar från många människor som inte tillhörde den gamla eliten. Det behövdes entreprenörer.

Så varför fanns inte förutsättningar i Afrika eller Asien, medan de fanns i Europa och vissa andra regioner som Nordamerika? Det finns en stor litteratur som undersöker sambandet mellan per capita inkomst eller ekonomisk tillväxt och olika proxyvariabler för institutionell kvalitet inklusive politiska institutioner. De skattade koefficienterna för de institutionella variablerna är mestadels statistiskt signifikanta, men det är ofta svårt att avgöra vad som är orsak och verkan.⁵ En mycket citerad uppsats av Hall och Jones (1999) hävdar att där förhållandena var förmånliga för europeisk bosättning utvecklade kolonistörerna institutioner som skyddade äganderättigheterna, vilka i sin tur stimulerade avancerad ekonomisk aktivitet. I mera ogästvänliga miljöer valde kolonistörerna i stället att bygga upp system för extraktion av resurser. Dessa system skyddade inte avancerade ekonomiska aktiviteter tillräckligt väl. När Acemoglu, Johnson och Robinson (2001a,b) skall förklara Botswanas ekonomiska framgångar så drar de slutsatsen att de har berott på de goda institutionerna, vars existens var en konsekvens av att den europeiska penetrationen var svag, vilket gjorde det möjligt för lokala, pre-koloniala strukturer att överleva.

Acemoglu, Johnson och Robinson (2002)

menar att institutionernas olika karaktär till stor del berodde på de olika effekterna av den europeiska kolonisationen. De visar att kolonier som var relativt rika, urbaniserade och tätbefolkade för femhundra år sedan nu är relativt fattiga, medan de som var relativt fattiga och glest befolkade, som Nordamerika och Australien, nu är rika. De hävdar att denna omkastning av ekonomisk nivå berodde på att européerna var mera intresserade av att införa institutioner som stödde investeringar i fattiga regioner, medan de i rikare och mera tätbefolkade regioner valde en extraktiv strategi. Stora befolkningar och relativ rikedom gjorde extraktiva strategier relativt sett mera lönsamma för kolonistörerna. De kunde tvinga befolkningen att arbeta på plantager eller använda andra system för att beskatta befolkningen och utvinna resurser. Deras hypotes är alltså inte att vissa före detta kolonier var fattiga i första hand på grund av plundring eller beroende, utan på grund av att kolonistörerna skapade institutionella system som motverkade industrialisering.

Sala-i-Martin (2002) summerar de senaste femton årens intensiva tillväxtforskning i sex punkter: (1) Det finns ingen enkel förklaring av ekonomisk tillväxt. (2) Den initiala inkomsten är den viktigaste och mest robusta variabeln (vilket innebär att så kallad villkorlig konvergens är den mest robusta empiriska regelbundenheten i data). (3) Den offentliga sektorns storlek verkar inte betyda mycket. Det viktiga är kvaliteten av samhällsstyrelsen. Regeringar som producerar hyperinflation, snedvridna växelkurser, extrema budgetunderskott, ineffektiva byråkratier osv skadar tillväxten. (4) Relationen mellan humankapital och tillväxt är svag. Vissa mått

⁴ Olsson och Hibbs (2000) finner dock att geografiska och biogeografiska tillgångar har effekt på inkomstnivåerna i dag.

⁵ Olika forskare har försökt finna tekniker för att hantera kausalitetsproblemet, dvs. göra institutioner exogena i skattningarna. Huvudproblemet är att finna bra så kallade instrumentvariabler som påverkar institutionerna, men som inte påverkar inkomsterna direkt.

på hälsa (som förväntad livslängd) är dock korrelerade med tillväxt. (5) Institutioner (som fria marknader, äganderättigheter och ett fungerande rättsväsende) är viktiga för tillväxten. (6) Öppnare ekonomier tenderar att växa snabbare.

Lucas (2000) förutspår att konvergens i per capita inkomsterna kommer att vara ett av de viktigaste skeendena under det innevarande seklet. Han tror att den bästa politiken och de bästa institutionerna kommer att kopieras av de länder som släpar efter. Institutioner är i allmänhet mera pessimistiska, eftersom de menar att ändringar i institutioner och incitament är en långsam, historisk process (North 1990). Argumentet är att nätverkseffektiteter och etablerade intressen håller tillbaka förändringarna och att vanor och traditioner är svåra att ändra med hjälp av reformer.

Crafts och Venables (2002) tror inte på Lucas spådom. De menar att världen inte är en jämn spelplan och att chanserna att skapa välfärd därför är ojämnt fördelade. Östra och Sydöstra Asien är den senaste regionen av betydelse som har sett sina inkomster konvergera mot de i de rika länderna, medan detta i allmänhet inte har hänt i Afrika. Världsbankens (1993) förklaring av det ostasiatiska miraklet är att goda institutioner och bra politik banade vägen för investeringar och produktivitetsförbättringar, dvs att utvecklingsinriktade stater lyckades skapa institutioner som minskade transaktionskostnaderna och att de valde en allt öppnare politik mot omvärlden. Att uppkomsten av tillväxtstödande institutioner var viktig är klart, men det har också funnits många misslyckade försök att skapa sådana institutioner (Easterly 2001). Varför lyckas man i vissa fall och inte i andra?

Crafts och Venables hävdar att de flesta studier hittills har underskattat betydelsen av geografi i betydelsen lokalisering. De betonar att ekonomins storlek och dess avstånd till andra länders ekonomiska aktiviteter är viktiga förklaringar av tillväxt och att agglomerationseffekter dominerar proces-

sen. I den ansats som de förespråkar spelar transaktionskostnader i rummet en central roll. Globalisering handlar i allmänhet om integrering av marknader över nationsgränser och denna process avspeglar i hög grad minskade internationella transaktionskostnader. Kostnaderna beror på geografin, men de kan till en del ändras av teknologiska framsteg eller genom politiska beslut.

Ekonomers tänkande om internationella ekonomiska relationer har länge baserats på modeller av Heckscher-Ohlin-typ, men nyare handelsteorier à la Krugman och Venables (1995) har ett bredare perspektiv. Enligt de klassiska modellerna bestäms resursallokering och handel av faktortillgångar och teknologi, medan komparativa fördelar i den senare typen av ansats också påverkas av agglomeration och skalfördelar. I den nya ansatsen bestäms investeringar i ett land av en kombination av interna faktorer och faktorer som karakteriserar landets relationer med andra länder. De inhemska faktorerna är resurstillgångar, kunnande, teknologi och social infrastruktur eller institutioner. De internationella faktorerna är tillträde till världens produktmarknader och marknader för insatsvaror, produktionsfaktorer och kunnande.

Enligt den klassiska handelsteorin förbättrar globalisering eller minskade transaktionskostnader länders möjligheter att utnyttja sina komparativa fördelar, som i sin tur beror på faktortillgångar. Enligt Krugmans och Venables (1995) ansats beror lokalisering-besluten fortfarande på tillgång till faktorer och priser, men nu spelar också avstånd till utbudet och efterfrågan in. Teorin implicerar att marknadsstorlek spelar en roll, dvs att speciellt tillverkningsindustrin vill vara nära stora marknader och att man i dessa större marknader också kan betala högre löner. Om arbetskraften är rörlig så kommer dessa höga löner att attrahera arbetskraft, vilket i sin tur gör marknaderna ännu större och mer attraktiva. Det antas vidare att transportkostnaderna påverkar lokaliseringsmönstret. En viss nivå på transportkostnaderna leder till koncentration, medan en annan leder

till spridning. När transportkostnaderna är mycket höga kommer produktionen i huvudsak att ske där konsumtionen sker. Om kostnaderna reduceras kan man förvänta sig en tendens till koncentration, eftersom det nu blir möjligt att utnyttja skalfördelarna och fördelen med lokaliseringar nära stora marknader. Om transportkostnaderna faller ytterligare kan man tvärtom få en tendens till decentralisering av produktionen. Producenter kan nu välja billiga lokaliseringar utan att hindras av de höga transportkostnaderna.

I dag är löneskillnaderna mellan de bäst och de sämst betalda industriarbetarna i världen oerhörda. Varför har då inte mera av produktionen omlokaliseras till låglöneländerna? Redding och Venables (2001) har skattat en modell för handelsflöden med data för närhet till marknader och leverantörer. De finner att dessa kan förklara 70 procent av de inkomstskillnader som vi ser. Detta gör att situationen kan synas dystert för Afrika som har stora transaktionskostnader, men vi kan konstatera att stora delar av Asien har lyckats få igång en häpnadsväckande ekonomisk tillväxt från ett till synes dåligt utgångsläge. Man har där kommit in i en god cirkel där marknadskostnaderna faller allt eftersom världsekonomins tyngdpunkt flyttas närmare regionen.

Etersom input-output kopplingar, arbetsmarknadens omfattning och teknologiska externaliteter spelar en stor roll tror Krugman och Venables inte på någon snabb förändring i lokaliseringsmönstret. När löneskillnaderna blivit tillräckligt stora och transaktionskostnaderna tillräckligt låga kan man dock förvänta sig en omlokalisering av produktion till låglöneländer. Huvudpoängen i Krugman och Venables (1995) modell är att konvergensten inte kommer att vara likformig, eftersom agglomerationsfördelarna spelar roll. Ekonomisk expansion kommer att ske sekventiellt i olika delar av u-länderna. Teorin antyder alltså att även Afrikas tur kommer om den relativa totalkostnadsnivån (inklusive transaktionskostnaderna) för att producera där blir tillräckligt låg. Tillväxtgenombrottet kan dock dröja.

2. Den globala inkomstutvecklingen

Vad har hänt med regionernas per capita inkomster under den senaste perioden av globalisering eller internationell integration? Världens samlade BNP ökade sexfald under andra halvan av 1900-talet (Maddison 2001, s 125). Detta var också en period av ökad ekonomisk integration. Exportens andel av

Tabell 2 Regionala procentuella årliga tillväxttakter i BNP per capita, 1961–2000

	1961–1970	1971–1980	1981–1990	1991–2000
Höginkomstländer	4,4	2,6	2,4	1,7
Östra Asien och Stilla-havsområdet	2,9	4,5	5,9	6,0
Europa och Centralasien				-1,6
Latinamerika och Karibien	2,6	3,4	-0,8	1,7
Mellanöstern och norra Afrika			-0,8	1,1
Sydasien	1,8	0,7	3,5	3,2
Afrika söder om Sahara	2,6	0,8	-1,1	-0,4
Världen	3,4	1,8	1,4	1,2

Källa: World Bank (2002b)

världens BNP ökade från 5,5 procent 1950 till 17,2 procent 1998. Särskilt sedan 1970 har östra Asien vuxit mycket snabbare än världen som helhet och alltså minskat det relativa inkomstgapet till resten av världen. Afrika söder om Sahara, å andra sidan, har vuxit långsammare än världen (tabell 2). Där har per capita inkomsterna fallit under de två senaste decennierna i hälften av länderna. Ett fåtal afrikanska länder, som Botswana

och Mauritius, har haft en gynnsam utveckling, medan andra som lidit av långvariga inbördeskrig, exempelvis Kongo och Sierra Leone, upplevt stora ekonomiska försämringar.

Vad har dessa olika tillväxttakter inneburit för per capita inkomsterna i de olika regionerna? Östra Asien har minskat gapet i relativa inkomster över perioden, även om skillnaden i dollartermer ökat. Även Sydasiens

Tabell 3 Regional BNP per capita (1995 US\$), 1960–2000

	1960	1970	1980	1990	2000
Höginkomstländer	10 102	15 483	20 000	25 388	30 035
Östra Asien och Stillahavsområdet	194	256	396	705	1 252
Europa och Centralasien	2 783	2 331
Latinamerika och Karibien	1 983	2 549	3 548	3 275	3 856
Mellanöstern och norra Afrika	1 926	1 774	1 983
Sydasiens	186	221	236	332	456
Afrika söder om Sahara	473	609	658	587	564
Världen	2613	3661	4391	5019	5631

Källa: World Bank (2002b)

Tabell 4 Regionala bruttoinvesteringar som procentandel av BNP, 1960–2000

	1960	1970	1980	1990	1999	2000
Höginkomstländer	..	26,5	25,0	23,4	22,1	..
Östra Asien och Stillahavsområdet	22,4	25,4	31,8	34,6	28,2	30,0
Europa och Centralasien	27,7	20,3	21,2
Latinamerika och Karibien	20,5	21,6	24,2	19,3	20,2	19,9
Mellanöstern och norra Afrika	27,2	24,3	21,0	20,4
Sydasiens	14,4	16,3	20,5	23,6	23,0	22,9
Afrika söder om Sahara	15,0	20,4	21,9	14,7	17,4	17,2
Världen	..	25,5	25,3	23,9	22,2	..

Källa: World Bank (2002b)

minskade det relativa inkomstgapet under den senare delen av perioden. Gapet mellan Afrika och världen, å andra sidan, har ökat kraftigt mellan 1960 och 2000 (tabell 3).

Vilka är då förklaringarna till att olika regioner haft så olika ekonomisk utveckling? Integrationen av världsekonomin bidrog till att öppna större marknader för potentiella exportörer. Afrika lyckades inte lika bra som Asien att öka sin export. En bidragande orsak kan vara att Afrika haft en dålig utveckling av sina bytesförhållanden under de två senaste decennierna, vilket gjorde det svårare att lyckas med den utåtriktade reformpolitiken. Investeringsstakten har under hela perioden varit avsevärt högre i Asien än i Afrika (tabell 4). Dessutom har den demografiska övergången som skett i stora delar av Asien varit gynnsam för tillväxten där (Bloom and Williamson 1997), och den är nu på gång också i Afrika. Denna innebär att en minskning i dödstalen följs av en nedgång i födelsetalen. De positiva effekter som följer av att man för en tid har en stor del av sin befolkning i arbetsför ålder riskerar dock att utebli i Afrika på grund av aids epidemin.

Avkastningen på investeringar beror på hur de fördelas mellan företag och sektorer. För att uppnå en bra resursfördelning behöver man fungerande marknader och sådana har funnits längre i Asien än i Afrika. Även i Afrika sker dock nu stora förbättringar på detta område med gradvis mindre statsingripande i varumarknaderna.

Faktortillgång, allokering och produktivitet beror på den institutionella strukturen. Karaktären hos den ekonomiska miljön är inte helt enkel att definiera, men Afrikas eftersläpning har definitivt ett samband med dåliga institutioner och korruption (Bigsten och Moene 1996). Politiken har dock globaliserats och blivit mera likartade och mera liberal i nästan alla länder i världen. Resultaten har dock varierat mellan regionerna. Detta kan bero på att man kommit olika långt i genomförandet av politiken eller att man genomför den mer eller mindre väl. Vilken politik som genomförs och hur den

genomförs beror ytterst på den politiska processen. Hur denna process fungerar är alltså av avgörande betydelse. Acemoglu m fl (2003) visar att länder som har ärvt en dålig institutionell struktur inte bara har lägre tillväxttakt utan också drabbas mera av instabilitet och kriser.

Afrikas problem beror också på faktorer som är svåra att åtgärda med politiska beslut. Bland annat på grund av sin lokalisering i förhållande till världens övriga ekonomiska aktivitet har man höga transaktionskostnader. Vidare är länderna ekonomiskt sett små, vilket gör att man inte kan utnyttja skalfördelar om man inte är integrerad i världsekonomin. Dessutom är den ekonomiska miljön mera riskfylld i Afrika än i andra regioner, vilket gör att investerare kräver extra hög avkastning i Afrika för att investera där (Bigsten m fl 2000). Många länder har ett klimat som inte är bra för jordbruk och bidrar till sjukdomar som malaria.

Vi kan alltså konstatera att Asien har ökat sin genomsnittliga inkomstnivå och närmat sig i-länderna i relativa termer, medan Afrika har sackat allt längre efter.⁶ Afrikas andel av världens BNP är bara 1 procent, vilket innebär att Afrika är marginaliserat. Södra Asien har sett klara förbättringar under senare år. Detta beror på att Indien vuxit snabbare sedan man skiftade till en mera liberal och öppen ekonomisk politik kring 1990. Så Afrika är inte bara fattigast, utan halkar också efter mer och mer. Detta gäller inte bara i ekonomiska termer utan även om man ser på sociala indikatorer som t ex förväntad livslängd. Situationen i Afrika är alltså fortsatt mycket allvarlig, medan situationen i stora delar av resten av världen ser mera lovande ut. Fattigdomen är fortfarande utbredd även där, men man kan ändå se betydande förbättringar.

⁶ Notera att Sydafrika är inkluderat i kategorin Afrika söder om Sahara och om detta land exkluderas blir inkomstgapet än större.

3. Det internationella handelsmönstret

Om vi ser på hur det internationella handelsmönstret förändrats under de sista femtio åren (tabell 5) så kan vi konstatera att Asien har gjort en storstilad comeback på världsmarknaden, medan Afrika har trängts undan. Ett litet positivt tecken för Afrikas del är att andelen industrivaror i exporten har ökat från 10 till 25 procent. Andra u-länder har

dock sett en än snabbare omvandling av sitt handelsmönster.

Man kan vända på perspektivet och se hur viktig världen är för olika regioner genom att se på regionernas export relativt deras egen BNP (tabell 6). Då ser vi att världsmarknaden har varit viktig för Afrika sedan självständigheten på 1960-talet, och att det faktiskt inte var förrän på 1990-talet som östra Asien gick om Afrika i handelsintensitet. Världsmarknaden är alltså mycket viktig

Tabell 5 Regionala procentandelar av världsexporten, 1870–1998

	1870	1913	1950	1973	1998
Västeuropa	64,4	60,2	41,1	45,8	42,8
Nordamerika, Australien m fl	7,5	12,9	21,3	15,0	18,4
Asien	13,9	10,8	14,1	22,0	27,1
Latinamerika	5,4	5,1	8,5	3,9	4,9
Östeuropa och f d Sovjetunionen	4,2	4,1	5,0	7,5	4,3
Afrika	4,6	6,9	10,0	5,8	2,7
Världen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Maddison, 2001, s. 127.

Tabell 6 Regional export av varor och tjänster som andel av BNP, 1960–2000

	1960	1970	1980	1990	1999	2000
Höginkomstländer	12,3	14,5	20,2	19,8	21,9	..
Östra Asien och Stillahavsområdet	..	10,2	21,7	26,0	38,0	42,2
Europa och Centralasien	23,0	39,8	43,8
Latinamerika och Karibien	10,3	9,5	12,3	14,1	16,5	17,4
Mellanöstern och norra Afrika	42,4	33,1	30,3	38,0
Sydasien	..	5,2	7,8	9,0	13,3	15,1
Afrika söder om Sahara	26,0	22,5	32,1	27,2	28,5	31,9
Världen	12,6	14,0	19,9	20,0	23,2	..

Källa: World Bank (2002b).

för Afrika, men Afrika blir mer och mer marginellt för världen. Afrikas export expanderade i en takt om 4 procent per år under 1990-talet, vilket var en viss förbättring, men detta var mindre än världsgenomsnittet. Subarmanian och Tamirisa (2001) visar att det är speciellt med avseende på handel med i-länderna som Afrika har sackat efter, och detta är allvarligt eftersom det är särskilt i denna handel som man kan förvänta sig att få in bättre teknologi.

Vi har ovan också diskuterat betydelsen av avstånd, men varför kostar avstånd? Venables (2001) pekar på sökkostnader eller kostnader för att identifiera potentiella handelspartners, direkta transportkostnader, kontrollkostnader och kostnader för att kommunicera med avlägsna platser. Kostnaderna för sjötransporter minskade kraftigt på 1940- och 1950-talen, men sedan dess har de inte ändrats mycket. Flygtransporter blev billigare fram till 1980-talet men har därefter varit stabila. Kostnaderna för att överföra digital information har dock fallit dramatiskt under senare år. Transaktionskostnader beror naturligtvis inte bara på avstånd utan också på kvaliteten i infrastrukturen liksom handelshinder i form av tullar eller byråkratiska hinder för att passera gränser. Vissa typer av information är lätt att överföra men övervakning, kontroll och informationsutbyte är svårare och kan kräva närhet och personliga möten.

Limao och Venables (2001) visar att kvaliteten på infrastrukturen är mycket viktig för transportkostnaderna. Många länder i Afrika har extremt höga transportkostnader, vilket bidrar till att de marginaliseras i världsekonomin. Kostnaderna för handel inom Afrika är mer än dubbelt så höga som i världen i stort. En annan faktor som ökar handelskostnaderna är tullarna. Afrika har sänkt sitt tullskydd under senare år, men det är fortfarande ganska högt med ett snitt på 17 procent för tillverkade varor i Afrika söder om Sahara och så högt som 25 procent i norra Afrika (UNCTAD 2001).

Många studier finner ett positivt samband

mellan öppenhet för handel och ekonomisk tillväxt (Greenaway, Morgan och Wright, 1998). Rodriguez and Rodrik (2000) menar dock att de variabler som varit mest signifikanta i empiriska studier är de som är mest korrelerade med makroekonomiska obalanser, och att det därför är svårt att avgöra om effekten beror på problem inom just handelspolitiken. De förnekar inte att handelsliberalisering är bra för tillväxten, men menar att integration med världsekonomin inte kan vara en ersättning för en mera allomfattande utvecklingspolitik.

När exporten växer, oberoende av om det beror på handelsliberalisering eller något annat, så har detta oftast en positiv effekt på tillväxten. Irwin och Terviö (2002) finner att handel har en signifikant positiv effekt på tillväxten. En ny studie av Greenaway, Morgan och Wright (2002) visar att liberalisering har en positiv effekt på tillväxten med en viss fördröjning.

Ett huvudproblem i handelspolitiken ur u-ländernas synvinkel är att borttagandet av handelshinder för textilier och kläder i i-länderna har varit för långsamt och att skyddet för jordbruksmarknaderna i norr fortfarande är högt. En förbättrat tillträde till marknaderna i norr kan åstadkommas antingen via WTO-processen av multilaterala förhandlingar eller genom något associationsavtal med till exempel EU, USA eller Japan. De fattiga länderna bör stödja WTO mot starka lobbygrupper från länderna i norr, samtidigt som man försöker öppna upp andra vägar till marknaderna i i-länderna.

En kärnfråga när det gäller globalisering och utveckling är varför Afrika inte har kunnat dra mera nytta av processen. Det finns i huvudsak två skolor i denna fråga. Den första hävdar att Afrika inte varit integrerat i världsekonomin. Den krympande andelen i världshandeln är ett tecken på detta. Det finns dessutom indikationer på att företag i fattiga länder lär sig av att exportera (Bigsten m fl 2002). Denna syn antyder att Afrika bör satsa på exportstödjande åtgärder (se översikten i Collier och Gunning 1999). Den

andra skolan hävdar att Afrika verkligen har utnyttjat sina möjligheter i enlighet med sin utvecklingsnivå. Denna skola betonar att Afrika inte handlar för lite relativt sina underliggande karakteristika (Foroutan och Pritchett 1993, Coe och Hoffmaister 1999, Rodrik 1999). Enligt detta synsätt går kausaliteten i första hand från utveckling till handel, och policyfokus bör då ligga på de inhemska faktorer som bestämmer produktivitet utvecklingen i landet. Hur man än ser på kausaliteten finns knappast några exempel på hög tillväxt som inte varit förknippad med exporttillväxt.

4. Internationella flöden av real-kapital

En mycket viktig aspekt på globaliseringen är de ökande internationella flödena av re-

alkapital. Tabell 7 visar omfattningen av officiella och privata nettoresursflöden. Privata flöden till speciellt Asien har ökat dramatiskt under de senaste decennierna, medan Afrika hamnat på efterkälken. För Afrika har de officiella flödena varit mera betydelsefulla än de privata, men på senare tid har de privata vuxit även i Afrika. De relativt små privata flödena till Afrika visar dock att regionen inte erbjuder en miljö som är tillräckligt attraktiv för utländska investerare. De officiella flödena till Afrika har varit större än flödena till det mera folkrika Sydasiens, medan privata flöden till Sydasiens nu blivit större än flödena till Afrika. I en absolut mening är Afrikas marginalisering från kapitalflödena inte extrem.

Biståndet koncentreras i allt högre grad till Afrika, medan biståndsberoendet i andra regioner gått ned till låga nivåer (tabell 8).

Tabell 7 Regionala officiella och privata nettoresursflöden (millioner US\$), 1970–2000

	1970	1980	1990	2000
<i>Offentliga flöden</i>				
Östra Asien och Stillahavsområdet	1 317	4 186	8 306	8 864
Europa och Centralasien	3 46	3 633	4 844	8 554
Latinamerika och Karibien	983	5 272	9 152	2 010
Mellanöstern och Nordafrika	578	9 572	9 686	396
Sydasiens	1 272	5 149	6 968	4 011
Afrika söder om Sahara	886	7 182	16 635	11 453
Alla u-länder	5 383	34 993	55 591	35 287
<i>Privata flöden</i>				
Östra Asien och Stillahavsområdet	830	8 912	19 402	65 693
Europa och Centralasien	262	9 878	7 692	45 446
Latinamerika och Karibien	3 251	24 594	12 630	97 305
Mellanöstern och Nordafrika	572	-1 035	384	1 074
Sydasiens	95	1 237	2 162	9 254
Afrika söder om Sahara	784	4 237	1 287	7 074
Alla u-länder	5 794	47 823	43 556	225 846

Anm: Officiella nettoresursflöden är summan av officiella nettoflöden i form av långfristiga skulder till officiella kreditorer (exklusive IMF) plus officiellt gåvobistånd (exklusive tekniskt bistånd). Privata nettoresursflöden är summan av nettoflöden för lån till privata kreditorer plus netto utländska direktinvesteringar och portföljplaceringar. Nettoflöden är utbetalningar minus amorteringar.

Källa: World Bank (2002a).

Tabell 8 Biståndet som andel av BNI 1960–2000

	1960	1970	1980	1990	2000
Östra Asien och Stillahavsområdet	0,89	1,23	0,77	0,85	0,42
Europa och Centralasien	0,28	1,17
Latinamerika och Karibien	0,27	0,61	0,28	0,47	0,26
Mellanöstern och Nordafrika	4,62	1,78	1,85	2,56	0,71
Sydasien	2,31	1,64	2,25	1,50	0,72
Afrika söder om Sahara	0,97	1,94	2,93	6,41	4,44

Källa: World Bank (2002a).

Man kan dock notera att även i Afrika har biståndsberoendet minskat, och biståndet som andel av BNP har halverats under 1990-talet. Det faktum att biståndet i ökande grad koncentreras till Afrika avspeglar det faktum att Afrika misslyckats med att få till stånd en tillväxtprocess. Eftersom marknaden inte tillhandahåller kapital för Afrika, söker biståndet ersätta de uteblivna flödena.

Afrika är den mest skuldsatta kontinenten relativt sin BNP-nivå. Detta gör att det är extra svårt att bedriva ekonomisk politik i denna region. Världsbankens och IMF:s skuldsaneringsprogram pågår i många afrikanska länder och denna syftar till att få ner skulderna till en hanterbar nivå. Man har definierat en hanterbar skuld till en viss andel av BNP, men de beräkningar som gjorts är ofta baserade på alltför optimistiska projektioner av BNP:s utveckling. Det troliga är att fler länder inte når målet och att vi kommer att se nya initiativ för att hantera de stora skulderna.

5. Den internationella kapitalmarknaden

Det finns en bred enighet om att överföringar av realkapital i allmänhet höjer välfärden i mottagarlandet. Enigheten är mindre om effekterna av finansiella flöden. Integrationen av ett lands finansiella system med den internationella kapitalmarknaden kan betecknas som finansiell globalisering. I allmänhet kan finansiell globalisering ha fördelar i form

av att det finansiella systemet kan överföra medel till de användningar där de har högst avkastning, men det finns också risk för att kriser sprids snabbare mellan länder. Eftersom informationen är asymmetrisk och kontrakt imperfekta är detta oundvikligt, särskilt för fattiga länder (Obstfeld 1998).

Det är i huvudsak de rika länderna och några av de mera avancerade medelinkomstländerna som är finansiellt integrerade. Speciellt efter Asienkrisen under 1990-talets andra hälft har många hävdade att integrationen har gått för långt eller för fort. Om den finansiella infrastrukturen i ett land är underutvecklad och de makroekonomiska förutsättningarna saknas kan finansiell liberalisering mycket väl leda till kris. En öppning av ekonomin skapar möjligheter för lönsamma ekonomiska transaktioner och därmed snabbare tillväxt, men landet blir känsligare för agerandet av både inhemska och utländska ekonomiska agenter. Landet måste klara av att anpassa sig mera till internationella priser och räntenivåer.

Innan strukturanpassningsprogrammen inleddes i Afrika kunde de inhemska priserna skilja sig mycket från de internationella. Detta berodde på handelsrestriktioner och regleringar. Den följande liberaliseringen innebar att den ekonomiska politikens möjligheter blev annorlunda än i den gamla kontrollerade miljön.⁷ För att kunna dra nytta av den finansiella globaliseringens möjligheter måste beslutsfattarna acceptera den ökade disciplin som öppenhet kräver. Om

regeringen inte gör det blir de negativa konsekvenserna snabbt uppenbara. Öppenheten kan tvinga dem att föra en mer ansvarsfull makroekonomisk politik, som i sin tur kan vara bra för tillväxten. Erfarenheterna från Zimbabwe under senare tid visar dock att beslutsfattarna ibland ignorerar de krav som ställs i en öppen ekonomi, och de ekonomiska konsekvenserna där har också varit katastrofala (Bigsten och Durevall 2002).

6. Migration av arbetskraft

Under den förra stora globaliseringsepoken, säg 1870–1914, var den internationella migrationen av arbetskraft omfattande (O'Rourke och Williamson 1999). Omkring 60 miljoner europeer flyttade till Amerika. I huvudsak handlade det om att arbetskraft flyttade från fattigare till rikare länder, vilket bidrog till att utjämna lönerna länderna emellan. Arbetskraftsmigration var vid denna tid inte begränsad av passlagar och immigrationsmyndigheter. Situationen har ändrats radikalt idag. Det är mycket svårt för individer från fattiga länder att flytta till de rika länderna, såvida de inte har flyktingstatus. Länderna kan därför inte lösa sina problem genom att exportera okvalificerad arbetskraft som Europa gjorde för hundra år sedan (Williamson, 1998). Om i-länderna på allvar vill bidra till att minska inkomstskillnaderna i världen borde man naturligtvis öppna sina gränser för okvalificerad arbetskraft från fattiga länder, men detta är något som knappast är politiskt möjligt för närvarande.

Migration av kvalificerad arbetskraft från fattiga till rika länder kommer förmodligen fortsätta att öka. Effekterna av denna migration på de fattiga länderna är mera problematisk än utflyttning av okvalificerad arbetskraft. Det finns dock en del som talar för att hjärnflykten även kan ha en del positiva effekter på hemlandet, dels genom transfereering av pengar, dels genom att möjligheten att emigrera blir ett incitament till de hemmavarande att investera i sin utbildning.

7. Informations- och kommunikationsteknologin

Som vi sett har världsekonomin integrerats på många sätt under de senaste decennierna. En faktor som drivit på processen är de förbättrade möjligheterna att kommunicera. Företag kan nu mycket lättare dela upp sin produktion i olika delprocesser, med bibehållen kontroll över hela produktionskedjan. Detta har inneburit att mycket av enklare produktion flyttat till Asien, medan Afrika ännu inte har kunnat dra nytta av processen i någon nämnvärd grad.

Transaktionskostnaderna är av stor betydelse för lokaliseringsbesluten. Den informationsbaserade ekonomin kräver personliga kontakter i större grad än många trott. Agglomerationsfördelar kommer att fortsätta att existera även om de kan ändra karaktär. Det är troligt att företag kan dra större nytta av kunskapsspridning från forskningscentra och andra företag genom att ligga nära dem, vilket motverkar utflyttning av aktiviteter från i-länderna. Teknologiflöden är mest känsliga för avstånd (Venables 2001). Teknologioverföring är en komplex process och ofta kommer teknologin med investeringar. Det gäller alltså att bygga en miljö som kan locka till sig investeringar för att på ett effektivt sätt kunna få in ny teknologi. Licenser är inget substitut för detta. Man skulle kunna tro att kommunikationsrevolutionen skulle innebära att avstånd spelar en mindre roll för finansiella transaktioner. Detta är sant i viss utsträckning, men inte ens när det gäller finansiella flöden har kommunikationsrevolutionen eliminerat distansfriktionen. Geografin betyder fortfarande mycket.

⁷ Det pågår också en diskussion i vilken grad restriktioner på internationella kapitalrörelser utgör en allvarlig restriktion på länders möjligheter att utjämna sin konsumtion över tiden via över- eller underskott i sina utländska betalningar. Ghosh och Ostry (1995) finner att den effektiva kapitalmobiliteten är tämligen hög även i länder med omfattande kontroller. Av de 50-tal utvecklingsländer där denna ansats använts så är det endast i Kina som man funnit suboptimalt låg internationell kapitalmobilitet (Adler 2003).

8. Globaliseringskritikerna

Sedan slutet av 1990-talet har den i Frankrike startade organisationen ATTAC märkts i globaliseringsdebatten. Ursprungligen bildades organisationen för att arbeta för införandet av en sk Tobinskatt, dvs en skatt på internationella kapitalflöden. Tanken är att de insamlade medlen via någon mekanism (t ex FN) skall överföras till u-länderna. Ett andra krav är att skulderna till de fattigaste länderna skall avskrivas. Ett tredje att skatteparadis skall förbjudas. Den svenska avläggaren till ATTAC kräver vidare att svenskt offentligt pensionskapital inte skall användas till spekulation.

Argumenten som anförts för en Tobinskatt är att den skulle a) bromsa kapitalrörelserna genom att göra dem dyrare, vilket skulle leda till färre spekulationsattacker och valutakriser, b) öka utrymmet för inhemsk penningpolitik, c) göra det lättare för riksbankerna att kontrollera växelkursutvecklingen, samt d) ge intäkter som kan överföras till u-länderna (se översikt i Suvanto 2001).

Valutahandeln har i dag en enorm omfattning. År 1998 omsatte valutahandeln så mycket som 360 000 miljarder US dollar, medan varuhandeln endast omsatte 6 000 miljarder. För att få en uppfattning om storleksordningen kan man också jämföra med världens BNP som detta år var 32 000 miljarder. Interbankmarknaden är en förutsättning för att utrikeshandelsföretag, investerare, fonder och statliga upplåningsorgan skall kunna skydda sig mot växelkurs- och ränterisker. Handlarna kan naturligtvis också inta spekulativa positioner utifrån förväntningar om kurs- eller ränteförändringar. Man måste dock hålla i minnet att en skatt som slår mot de senare också drabbar de förra och nyttiga flödena.

Skulle en Tobinskatt göra det möjligt att vid fast växelkurs, ha andra räntor än omvärlden? Nej, ingen skatt kan hindra spekulation om sannolikheten för växelkursförändring är hög. Räntepolitisk självständighet kan uppnås genom en flytande växelkurs. En flytande kurs motverkar spekulation, men

den ökar behovet av att utnyttja valutamarknaden i riskhanteringssyfte. Tobinskatten eliminerar alltså inte möjligheten till spekulativa transaktioner vid fasta men potentiellt föränderliga kurser. Det var aldrig tänkt att den skulle kunna ha någon effekt mot den typ av devalveringsspekulation som drabbade Asien i slutet av 90-talet.

Vem är det då som betalar skatten? Frågan är hur de som drabbas kan skifta bördan till sina kunder. På sikt torde övervältringen vara nästan total, vilket innebär att skatten betalas av medborgarna i i-länderna.

Är Tobinskatten genomförbar? För det första behövs någon form av världsmyndighet med åtminstone vissa polisiära befogenheter. Det kan bli svårt att nå en sådan internationell överenskommelse. Den tekniska utvecklingen gör vidare att det blir allt svårare och dyrare att kontrollera kapitalflödena, och den inhemska avregleringen leder i samma riktning. Det är knappast troligt att den finansiella liberaliseringen kommer att avbrytas. Det gäller därför i stället att se hur man skall leva med rörligheten. Det kräver reformer på regeringsnivå och på marknadsnivå, nationellt och internationellt. Eftersom det inte verkar finnas något större stöd för en global regering, så måste vi försöka simulera en sådan genom att harmonisera politik, sätta internationella standarder och utöva påtryckningar mellan länder för att alla skall följa reglerna. Regeringar behöver förbättra bokförings- och revisionsprinciper, harmonisera och förbättra konkurrenslagstiftning och stärka aktieägarnas insyn och förbättra företagsstyrning.

Att efterskänka de fattigaste ländernas skulder rakt av är inte heller oproblemiskt. Skulderna har oftast uppkommit på grund av att lånade pengar inte använts effektivt och att de regimer som mottagit pengarna fört en usel ekonomisk politik. Därför är det lämpligt att man försöker se till att nya resurser som ställs till förfogande inte används lika dåligt. Det krävs regler och kontroll för att man skall uppnå syftet att verkligen hjälpa de fattiga. En kontroll över premisserna för

avskrivningen kräver någon form av myndighet. Världsbanken är en sådan myndighet, som tar initiativ för att åstadkomma en skuldsanering.

De internationella finansiella institutionerna har förvisso gjort misstag och i vissa avseenden fört en kontraproduktiv politik, men då är det upp till de inblandade länderna att försöka ändra denna politik. Institutionerna behövs också som instrument för att komma åt skatteparadisen och för att effektivisera beskattningen. Det är knappast en bra väg att gå att avskaffa de instrument vi har för koordinering och samarbete.

En skuldavskrivning innebär dessutom att någon får ta kostnaden och i den mån det är offentliga fordringar som skrivs av kommer det i princip att belasta biståndsutrymmet. Den fråga man bör ställa då är om en skuldavskrivning är bättre än alternativa användningar. Ett problem är att biståndsmedel flyttas från länder med regeringar som inte byggt upp skulder till länder med regeringar som gjort det, trots att de förra förmodligen använt pengarna på ett bättre sätt.

Svenska ATTAC kräver också att man skall förhindra att det svenska pensionskapitalet används i spekulationssyfte. Jag vet ingen som driver kravet att medlen skall användas till valutaspekulation, men det verkar som om ATTAC med spekulation menar att medlen investeras i företag i tredje världen. Detta krav förefaller knappast ligga i de fattigas intresse.

Min slutsats är att det finns en risk för att globaliseringskritikerna genom att driva kontraproduktiva förslag förhindrar en minskning av världens fattigdom. Att till exempel kräva att länderna i norr öppnar sina marknader för varor från syd och överför mera resurser dit är dock konstruktivt.

9. Framtiden

Globalisering eller integration med världsekonomin löser inte alla problem för ett fattigt land men den öppnar möjligheter för ekonomisk utveckling som inte funnits tidi-

gare. I denna översikt har jag bara snuddat vid de olika problemkomplexen och man bör vara försiktiga med alltför svepande slutsatser. Det är dock klart att u-länder inte kan åstadkomma konvergens mot höga inkomstnivåer genom att isolera sig. Det är också klart att när man öppnar sig mot omvärlden så blir man känsligare för påverkan utifrån. Dålig politik kan göra att effekterna av en öppning blir negativa.

Möjligheterna för fattiga länder att genom sina egna åtgärder minska inkomstskillnaderna gentemot i-länderna beror på deras politik, kvaliteten på institutionerna och nivån på transaktionskostnaderna. Institutioner och vissa aspekter av transaktionskostnaderna är mycket svåra att ändra på kort sikt. Detta innebär att vissa länder inte kan förvänta sig ett snabbt genombrott även om de politiska ambitionerna är goda. Icke desto mindre måste man försöka att föra en så förnuftig politik som möjligt, givet de restriktioner som finns. Deltagande i världsekonomin är en del i en sådan politik. Kan man dessutom tänka sig att en öppning av ekonomin stödjer processen för reformering av institutioner och politik? Det är svårt att visa, men det verkar inte orimligt att tro att det är svårare att vara korrupt i en öppnare miljö och att en öppen miljö också gör det svårare att föra en kontraproduktiv politik.

Referenser

- Acemoglu, D, S Johnson och J A Robinson (2001a), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review* vol 91, s 1369-1401.
- Acemoglu, D, S Johnson och J A Robinson (2001b), "An African Success Story: Botswana", kommer i Rodrik, D (red), *Analytical Development Narratives*, Princeton University Press, New Jersey
- Acemoglu, D, S Johnson och J A Robinson. (2002), "Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution", *Quarterly Journal of Economics* vol 117, s 1231-1294.

- Acemoglu, D, S Johnson, J A Robinson och Y Thaicharoen (2003), "Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms, Volatility, Crises, and Growth", *Journal of Monetary Economics*, Carnegie-Rockester Conference Series, kommande nummer.
- Adler, J (2003), *Aspects of Macroeconomic Saving*, Ekonomiska studier no 125, National-ekonomiska institutionen, Handelshögskolan i Göteborg.
- Bigsten, A (2003), *Utvecklingens ekonomi och politik*, Studentlitteratur, Lund.
- Bigsten, A, P Collier, S Dercon, M Fafchamps, B Gauthier, J W Gunning, A Oduro, R Oostendorp, C Pattillo, M Söderbom, F Teal, A Zeufack och S Appleton (2000), "Rate of Return on Human and Non-Human Capital in Africa's Manufacturing Sector", *Economic Development and Cultural Change*, vol 48, s 801-827.
- Bigsten, A, P Collier, S Dercon, M Fafchamps, B Gauthier, J W Gunning, A Oduro, R Oostendorp, C Pattillo, M Söderbom, F Teal och A Zeufack (2002), "Do African Manufacturing Firms Learn from Exporting?", Working Paper no 2002/09, CSAE, Oxford University.
- Bigsten, A och D Durevall (2002), "Is Globalisation Good for Africa", Working Paper No 67, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Bigsten, A och K-O Moene (1996), "Growth and Rent Dissipation: The Case of Kenya", *Journal of African Economies*, vol 5, s 177-198.
- Bloom, D E och J G Williamson (1997), "Demographic Transitions and Economic Miracles in Emerging Asia", *World Bank Economic Review*, vol 10, s 419-455.
- Coe, C D och A Hoffmaister (1999), "North-South Trade: Is Africa Unusual?", *Journal of African Economies*, vol 8, s 228-256.
- Collier, P och J W Gunning (1999), "Explaining African Economic Performance", *Journal of Economic Literature*, vol 37, s 64-111.
- Crafts, N och A J Venables (2002), "Globalization in History: A Geographical Perspective", CEPR, Discussion Paper No 3079, London School of Economics.
- Easterly, W (2001), "The Lost Decades: Developing Countries' Stagnation in Spite of Policy Reform 1980-1998", *Journal of Economic Growth*, vol 6, s 135-157.
- Foroutan, F och L Pritchett (1993), "Intra-Sub-Saharan African Trade: Is It Too Little?", *Journal of African Economies*, vol 2, s 74-105.
- Ghosh, A R och J D Ostry (1995), "The Current Account in Developing Countries: A Perspective from the Consumption Smoothing Approach", *World Bank Economic Review*, vol 9, s 305-333.
- Greenaway, D, C W Morgan och P Wright (1998), "Trade Reform, Adjustment and Growth: What Does the Evidence Tell Us", *Economic Journal*, vol 108, s 1547-1561.
- Greenaway, D, C W Morgan och P Wright (2002), "Trade liberalization and growth in developing countries", *Journal of Development Economics*, vol 67, s 229-244.
- Hall, R E och C I Jones (1999), "Why Do Some Countries Produce so Much More Output per Worker than Others", *Quarterly Journal of Economics*, vol 114, s 83-116.
- Irwin, D A och M Terviö (2002), "Does trade raise income? Evidence from the twentieth century", *Journal of International Economics* vol 58, s 1-18.
- Krugman, P och A V Venables (1995), "Globalisation and Inequality of Nations", *Quarterly Journal of Economics* vol 110, s 857-880.
- Limao, N och A J Venables (2001), "Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs, and Trade", *World Bank Economic Review* vol 15, s 451-479.
- Lucas, R E (2000), "Some Macroeconomics for the 21st Century", *Journal of Economic Perspectives*, vol 14, s 159-168.
- Maddison, A (2001), *The World Economy. A Millennial Approach*, OECD, Paris.
- Melchior, A K (2002), "Global Income Inequality: Beliefs, facts and unresolved issues", *World Economics* vol 3, s 87-108.
- North, D C (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Obstfeld, M (1998), "The global capital market: benefactor or menace?", *Journal of Economic Perspectives*, vol 12, s 9-30.
- Olsson, O och D H Hibbs (2000), *Biogeography and Long-Run Economic Development*, Working Paper No 36, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet.
- O'Rourke, K och J G Williamson (1999), *Globalisation and History. An Evaluation of Nineteenth-Century Atlantic Economy*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Redding, S och A Venables (2001), "Economic Geography and International Inequality", CEP Discussion paper 495, London School of Economics.

- Rodriguez, F och D Rodrik (2000), "Trade Policy and Economic Growth: A Sceptics Guide to the Cross-national Evidence", electronic working papers, University of Maryland.
- Rodrik, D (1999), *Making Openness Work*, Overseas Development Institute, London.
- Sala-i-Martin, X (2002), "15 Years of New Growth Economics: What Have We Learnt?", Department of Economics Discussion Paper No 0102-47, Columbia University, New York.
- Skedinger, P och D Johansson (2002), "Syns professorerna i globaliseringsdebatten?", *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 7, 605-609.
- Subramanian, A och N Tamirisa (2001), "Africa's Trade Revisited", IMF Working Paper no 01/33, Washington DC.
- Suvanto, A (2001), "Tobinsskatten – fel medicin", *Ekonomisk Debatt* årg 9, no 6, s 397-407.
- UNCTAD (2001), *Review of Maritime Transport, 2001*, UNCTAD, Geneva.
- Venables, A (2001), "Geography and International Inequalities: The Impact of New Technologies", World Bank Annual Bank Conference on Development Economics, Washington DC.
- Williamson, J G (1998), "Globalization, Labor Markets and Policy Backlash in the Past", *Journal of Economic Perspectives*, vol 12, s 51-72.
- World Bank (1993), *The East Asian Miracle: Growth and Public Policy*, Oxford University Press, Oxford and New York.
- World Bank (2002a), *Global Development Finance 2002*, CD-rom.
- World Bank (2002b), *World Development Indicators 2002*, CD-rom

HANDELSHÖGSKOLAN vid Göteborgs universitet School of Economics and Commercial Law Göteborg University

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet erbjuder forskarutbildning i *Nationalekonomi*. Två examina finns, licentiatexamen (80 poäng) och doktorsexamen (160 poäng). Forskarutbildningen inleds med ett två-årigt kursprogram. Det första året är gemensamt för alla inriktningar, därefter väljs kurser efter intresse och inriktning. Efter avslutat kursprogram följer avhandlingsarbetet.

Institutionens forskning ligger främst inom områdena produktivitet och industriell ekonomi, ekonometri, finansiell ekonomi och makroekonomi, utvecklingsekonomi, miljöekonomi, arbetsmarknadsekonomi och offentlig ekonomi. (Ett tiotal doktorander antas varje år till forskarutbildningen.) Institutionen kan erbjuda finansiering med utbildningsbidrag eller doktorandtjänst för väl kvalificerade sökanden.

Sista dag för ansökan är den *30 april 2003*. Ansökningsmaterial finns på nätet: <http://www.handels.gu.se/econ/utb/foutb/index.html> men kan även erhållas från Eva Jonason, Nationalekonomiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet, Box 640, SE-405 30 Göteborg.
Telefon: 031-773 1344. Telefax: 031-773 1326.
E-mail: Eva.Jonason@economics.gu.se